

Podstawy prawne funkcjonowania obrony cywilnej i prawa pokrewne

Spis treści

Wstęp.....	3
Rozdział 1. Prawne aspekty obrony cywilnej.....	5
1.1. Konwencje genewskie.....	5
1.2. Stan gotowości obronnej.....	6
1.3. Świadczenia na rzecz obrony.....	8
1.4. Samorząd.....	9
1.5. Administracja rządowa.....	10
1.6. Służby-Policja, PSP, PRM.....	10
Rozdział 2. Stany nadzwyczajne w państwie.....	12
2.1. Klęska żywiołowa.....	12
2.2. Zarządzanie kryzysowe.....	12
2.3. Stan wyjątkowy.....	13
2.4. Stan wojenny.....	14
2.5. Świadczenia osobiste i rzeczowe na rzecz obrony w razie ogłoszenia mobilizacji i stanu wojny.....	14
Rozdział 3. Obrona cywilna w aktach powszechnie obowiązujących.....	15
3.1. Obrona cywilna w ustawie o powszechnym obowiązku obrony RP.....	15
3.2. Obowiązek obywateli w zakresie obrony cywilnej.....	16
3.3. Edukacja dla bezpieczeństwa.....	18
3.4. Powszechna samoobrona.....	19
3.5. Zakres działania Szefa Obrony Cywilnej Kraju, szefów Obrony cywilnej województw, powiatów i gmin.....	20
3.6. Uzupełniające akty prawne.....	21

Wstęp

Jak każda organizacja, struktura, czy też urząd obrona cywilna ma swoją bogatą historię zarówno w Polsce, jak i na całym świecie. Początki nowoczesnej obrony ludności cywilnej datuje się na koniec I wojny światowej, czyli 1918 rok. Skutki użycia nowej i dotychczas nieznanej broni chemicznej przez Niemców oraz pierwsze tragedie ludności cywilnej spowodowane bombardowaniami Londynu, Paryża i Piotrogradu w czasie I wojny światowej uzmysłowiły ówczesnym strategom, że istnieje możliwość oddziaływania zbrojnego nie tylko na obiekty wojskowe, ale także na ludność cywilną i obiekty cywilne znajdujące się na głębokim zapleczu frontu.

Doprowadziło to do pierwszych prób zorganizowania obrony ludności nie walczącej.

Już pod koniec wojny idee obrony przeciwlotniczej ludności cywilnej zyskały społeczną akceptację we Francji, Wielkiej Brytanii i w Niemczech, te kraje były pionierami, natomiast w późniejszym czasie również w Polsce i wielu innych krajach Europy koncepcje ochrony przeciwko atakom z powietrza zostały zaaprobowane.

W Polsce, w 1921 r. ukształtował się Społeczny Komitet Obrony Przeciwgazowej, który stanowił pierwsze w kraju zrzeszenie osób wojskowych i cywilnych, stawiające sobie za cel przygotowanie ludności cywilnej do ochrony przed skutkami ewentualnego konfliktu zbrojnego. W końcu 1924 r. Komitet Obrony Przeciwgazowej przekształcił się w Towarzystwo Obrony Przeciwgazowej (TOP). Jednocześnie od czerwca 1923 r., funkcjonowała w Polsce Liga Obrony Powietrznej Państwa - organizacja mająca na celu krzewienie idei rozwoju polskiego lotnictwa i obrony przeciwlotniczej ludności. W 1928 r. nastąpiło połączenie obu organizacji w towarzystwo o nazwie Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej (LOPP). Rada Ministrów rozporządzeniem z 20 stycznia 1934 r. uznała LOPP za stowarzyszenie wyższej użyteczności publicznej. Natomiast 25 marca 1934 r. Sejm uchwalił ustawę o obronie przeciwlotniczej i przeciwgazowej, w której zobowiązał Radę Ministrów do określenia kompetencji władz oraz zakresu i sposobu przygotowania w czasie pokoju obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej. Powyższe unormowania prawne precyzowały zasadnicze kierunki działania w tej mierze, zasady organizowania, wyposażenia i szkolenia personelu OPL, organizacji sieci posterunków obserwacyjno-meldunkowych, maskowania oświetlenia, budowy wzorcowych schronów przeciwlotniczych i przeciwgazowych, ratownictwa oraz zaopatrywania ludności w środki ochrony indywidualnej (maski przeciwgazowe). Druga wojna światowa potwierdziła konieczność organizowania ochrony ludności cywilnej. Polska szczególnie dotkliwie przekonała się o potrzebie działań na rzecz ochrony cywilów.

W pierwszych pięciu latach powojennych działalność w tym zakresie realizowano na podstawie wspomnianej ustawy z 1934 r. Te uregulowania prawne zmieniono dopiero w 1951 r., kiedy to Sejm uchwalił ustawę o powołaniu Terenowej Obrony Przeciwlotniczej (TOPL) na czele z Komendą Główną OPL, podporządkowaną Urzędowi Rady Ministrów. Uchwała Rady Ministrów będąca

aktem wykonawczym do ustawy, zobowiązywała wszystkie organy władzy, urzędy, instytucje, zakłady pracy i organizacje społeczne - do przygotowania terenowej obrony przeciwlotniczej. Wszystkie przedsięwzięcia TOPL w początkowym okresie zostały podporządkowane ochronie ludności i ważnych obiektów przed skutkami bombardowań lotniczych i napadu gazowego, a w latach następnych - także przed działaniem broni jądrowej, która stanowiła nowy i niezwykle niebezpieczny wynalazek. W 1956 r. Komendę Główną TOPL podporządkowano ministrowi spraw wewnętrznych, a w 1964 r. – po powołaniu Obrony Terytorialnej Kraju - ministrowi obrony narodowej. Wtedy też TOPL zmieniła nazwę na Powszechną Samoobronę, a KG TOPL na Inspektorat Powszechnej Samoobrony. Rada Ministrów 18 maja 1973 r. podjęła uchwałę o powołaniu w Polsce obrony cywilnej, której głównym celem pozostała nadal ochrona ludności przed niebezpieczeństwami działań zbrojnych oraz zapewnienie jej niezbędnych warunków do przetrwania. Dotychczasowy kształt obrony cywilnej określa ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. (wraz z późniejszymi zmianami) o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz wydane na jej podstawie dokumenty wykonawcze, w szczególności; rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 września 1993 r. w sprawie obrony cywilnej; rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 września 1993 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Szefa Obrony Cywilnej Kraju, szefów obrony cywilnej województw i gmin oraz zasad i trybu koordynowania przez nich przygotowań i realizacji przedsięwzięć obrony cywilnej rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 września 1993 r. w sprawie powszechnej samoobrony ludności. Dokumenty te uwzględniają w znacznej mierze postanowienia międzynarodowego prawa wojennego dotyczącego obrony cywilnej, w tym zwłaszcza Protokoły Dodatkowe I i II do Konwencji Genewskiej z dnia 12 sierpnia 1949 r. ratyfikowanego przez Polskę 19 września 1991 r. Tworzeniu nowoczesnego systemu obrony cywilnej sprzyja fakt usytuowania jej od 1997 r. w resorcie Spraw Wewnętrznych i Administracji, co niewątpliwie ułatwia kontakty z całą administracją publiczną (rządową, samorządową) oraz współdziałanie z pozostałymi uczestnikami systemu ochrony ludności. Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji powołał 12 kwietnia 1998 r. Zespół Reagowania Kryzysowego, który odpowiada za koordynację działań mających na celu zapobieganie i zwalczanie naturalnych klęsk żywiołowych, jak również klęsk spowodowanych przez człowieka oraz usuwanie ich skutków. W dniu 26 listopada 1998 r. Urząd Szefa Obrony Cywilnej Kraju zmienił nazwę na Urząd Zarządzania Kryzysowego i Ochrony Ludności.

Rozdział 1. Prawne aspekty obrony cywilnej.

1.1. Konwencje genewskie

Jedną z ważniejszych części układu dotyczącego obronności kraju jest funkcjonująca w ramach tzw. pozamilitarnego systemu obrony, obrona cywilna. Funkcjonuje ona na całym świecie w oparciu o przepisy międzynarodowe znane, jako konwencje genewskie z 12 sierpnia 1949 r., na które składają się:

1. Konwencja o ochronie osób cywilnych i chorych w armiach czynnych.
2. Konwencja o polepszaniu losu rannych, chorych i rozbitków sił zbrojnych na morzu.
3. Konwencja o traktowaniu jeńców wojennych.
4. Konwencja o ochronie osób cywilnych podczas wojny.
5. Uzupełnieniem konwencji genewskich są dwa protokoły dodatkowe z 1977 r. dot. ochrony ofiar:
  - 1) konfliktów zbrojnych o charakterze międzynarodowym,
  - 2) konfliktów nie mających charakteru międzynarodowego.

Umowy zawarte przez dwa lub kilka państw albo zwyczaj uznany przez dwa lub kilka państw stanowią partykularne prawo międzynarodowe publiczne obowiązujące tylko między tymi państwami, które dane umowy zawarły lub dany zwyczaj uznają, natomiast umowy zawarte przez wszystkie lub prawie wszystkie państwa lub zwyczaj uznany przez wszystkie lub prawie wszystkie państwa stanowią powszechnie obowiązujące prawo międzynarodowe. Międzynarodowe prawo humanitarne jest w dużej części prawem powszechnie obowiązującym. Podstawowe zasady organizacji i funkcjonowania obrony cywilnej formułuje międzynarodowe prawo wojenne, a zwłaszcza Protokół dodatkowy I z 1977 roku do konwencji genewskich z 1949 roku o ochronie ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych, ratyfikowany przez Polskę 19 września 1991 roku. Polska, współinicjator i współautor tego dokumentu, ratyfikowała go, jako 110 państwo.

Normy międzynarodowego prawa wojennego mają zastosowanie przede wszystkim w okresie trwania konfliktu zbrojnego. W świetle unormowań międzynarodowych obrona cywilna oznacza wypełnienie wszystkich lub niektórych zadań humanitarnych, mających na celu ochronę ludności cywilnej przed niebezpieczeństwami wynikającymi z działań zbrojnych lub klęsk żywiołowych, przewyższenie ich bezpośrednich następstw i zapewnienie warunków koniecznych do przetrwania.

Są to następujące zadania:

1. Służba ostrzegawcza;
2. Ewakuacja;
3. Przygotowanie i organizowanie schronów;
4. Obsługa środków zaciemnienia;

5. Ratownictwo;
6. Służby medyczne, włączając w to pierwszą pomoc oraz opiekę religijną;
7. Walka z pożarami;
8. Wykrywanie i oznaczanie stref niebezpiecznych;
9. Odkazanie i inne podobne działania ochronne;
10. Dostarczanie doraźnych pomieszczeń i zaopatrzenia;
11. Doraźna pomoc dla przywrócenia i utrzymania porządku w strefach dotkniętych klęskami;
12. Doraźne przywrócenie działania niezbędnych służb użyteczności publicznej;
13. Doraźne grzebanie zmarłych;
14. Pomoc w ratowaniu dóbr niezbędnych dla przetrwania;
15. Dodatkowe rodzaje działalności, niezbędne dla wypełnienia któregoś z zadań wyżej wymienionych, w tym planowanie i prace organizacyjne.

Sposób organizacji, zasady przygotowania i realizowania zadań obrony cywilnej są wewnętrzną sprawą każdego państwa. Powinny one jednoznacznie wynikać z odpowiednich przepisów prawa obowiązującego w danym kraju.

1.2. Stany gotowości obronnej.

Odpowiednie ustawy określają podział terytorialny państwa, uwzględniając więzi społeczne, gospodarcze lub kulturowe i zapewniają jednostkom terytorialnym zdolność wykonywania zadań publicznych. Na mocy ustaw nałożone zostały na nie prawa i zadania, które wykonują w imieniu własnym i na własną odpowiedzialność.

Bezpieczeństwo obywateli jest realizowane przez powołane do tego komórki rządowe i samorządowe. W ramach ich działalności powoływane są odpowiednie instytucje, służby i organizacje, które w trakcie tworzenia obwarowano przepisami szczególnymi. Swoistym przewodnikiem po obowiązujących aktach prawnych jest Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 września 2004 r. (Dz. U. 2004, nr 219, poz. 2218). Wprowadza ono następujące stany gotowości obronnej:

1. Stan stałej gotowości obronnej państwa – to tzw. czas pokoju, gdy nie stwierdza się istotnych zagrożeń zewnętrznego bezpieczeństwa państwa.
2. Stan gotowości obronnej państwa czasu kryzysu – występuje w przypadku zaistnienia zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa wymagającego uruchomienia wybranych elementów systemu obronnego lub realizacji zadań ustalonych dla tego stanu.
3. Stan gotowości obronnej państwa czasu wojny – to stan, który wprowadza się w celu odparcia bezpośredniej zbrojnej napaści na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub gdy z umów międzynarodowych wynika zobowiązanie do wspólnej obrony przeciwko agresji.

Pakiet aktów prawnych, który powiązany jest z ogólnie pojmowanym bezpieczeństwem, w tym z obroną cywilną zostanie przedstawiony w formie odpowiadającej stanom gotowości obronnej.

Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej (Dz. U. z 2004 r. nr 241, poz.2416 ze zm.) jest aktem prawnym, który można określić jako uniwersalny, właściwie spełniający wymagania powyżej opisanych stanów gotowości obronnej. Jest to przepis prawny, który stwierdza, że „(...) Obrona Ojczyzny jest sprawą i obowiązkiem wszystkich obywateli RP a umacnianie obronności RP, przygotowanie ludności i mienia narodowego na wypadek wojny oraz wykonywanie innych zadań w ramach powszechnego obowiązku obrony należy do wszystkich organów władzy i administracji rządowej oraz innych organów i instytucji państwowych, organów samorządu terytorialnego, przedsiębiorstw i innych jednostek organizacyjnych, organizacji społecznych, a także do każdego obywatela w zakresie określonym w ustawach (...)”

Ustawa podzielona jest na kilka działów. Do najważniejszych kwestii powiązanych z obowiązkami każdego obywatela zawartych w tej ustawie należy zaliczyć to, że:

- każdy obywatel polski, który ukończył 18 lat, podlega tzw. rejestracji. Prowadzi ją wójt lub burmistrz (prezydent miasta) właściwy ze względu na miejsce pobytu stałego (lub pobytu czasowego trwającego ponad 3 miesiące) osoby objętej rejestracją w dniu ukończenia przez nią 18 lat. Mężczyźni, którzy w danym roku kalendarzowym kończą 19 lat, są obowiązani stawić się do kwalifikacji wojskowej
- obowiązek służby wojskowej polega na:
  - a) odbywaniu ćwiczeń wojskowych przez żołnierzy rezerwy, osoby przeniesione do rezerwy niebędące żołnierzami rezerwy, ochotników, którzy zgłoszą się do ich odbycia i nie podlegają obowiązkowi odbycia zasadniczej służby wojskowej;
  - b) pełnieniu służby przygotowawczej przez osoby przeniesione do rezerwy, w tym żołnierzy rezerwy, którzy dotychczas nie odbywali czynnej służby wojskowej, ochotników, którzy zgłoszą się do jej odbycia i nie podlegają obowiązkowi odbycia zasadniczej służby wojskowej;
  - c) pełnieniu służby wojskowej okresowej
- w przypadku wystąpienia zagrożenia bezpieczeństwa państwa, jeżeli jest to niezbędne, obowiązek służby wojskowej polega na: a) odbywaniu zasadniczej służby wojskowej przez osoby podlegające temu obowiązkowi b) odbyciu przeszkolenia wojskowego przez absolwentów szkół wyższych
- w przypadku wprowadzenia stanu wojny oraz ogłoszenia mobilizacji obowiązek służby wojskowej polega na pełnieniu służby przez osoby podlegające kwalifikacji wojskowej, przeniesione do rezerwy, również żołnierzy rezerwy, żołnierzy pozostawionych w czynnej służbie wojskowej oraz zgłaszające się do służby ochotniczo. Osoby podlegające kwalifikacji wojskowej mogą być przeznaczone do odbycia zasadniczej służby lub szkolenia w obronie cywilnej

- wszyscy obywatele polscy począwszy od dnia, w którym kończą 18 lat, do końca roku kalendarzowego, w którym kończą pięćdziesiąt lat, a posiadającym stopień podoficerski lub oficerski – sześćdziesiąt lat, podlegają obowiązkowi służby wojskowej (z wyjątkami określonymi w ustawie)
- pracownikom oraz innym osobom niebędącym pracownikami mogą być nadawane w czasie pokoju przydziały mobilizacyjne na stanowiska, które są określone w etacie jednostki wojskowej i występują w czasie wojny
- żołnierzom rezerwy w czasie pokoju można nadać przydziały kryzysowe na stanowiska służbowe, określone w etacie jednostki wojskowej
- na obywatelach polskich spoczywa obowiązek uczestniczenia w szkoleniach, które mają przygotować ich do funkcjonowania w przypadku wprowadzenia stanu gotowości obronnej czasu kryzysu bądź wojny oraz w przypadku wystąpienia zdarzeń, które mogą powodować obawy utraty zdrowia bądź życia. Z dniem 1 września 2009 r. Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2009 r., nr 4, poz. 17) uczniowie gimnazjów, zasadniczych szkół zawodowych, liceów ogólnokształcących, liceów profilowanych i techników, za wyjątkiem uczniów szkół dla dorosłych, podlegają obowiązkowi w zakresie edukacji dla bezpieczeństwa - osoby posiadające obywatelstwo polskie, zdolne ze względu na stan zdrowia, podlegają obowiązkowi szkolenia ludności w zakresie powszechnej samoobrony. Ma to na celu przygotowanie do samoobrony przed środkami masowego rażenia oraz innymi działaniami nieprzyjaciela

1.3. Świadczenia na rzecz obrony.

Jednym z obowiązków obywateli w zakresie obronności kraju są tzw. świadczenia na rzecz obrony. Wyróżnia się dwa rodzaje świadczeń: osobiste i rzeczowe. Dodatkowo występuje podział na czas pokoju i wojny. Oprócz ustawy o powszechnym obowiązku obrony RP regulują to akty prawne w postaci Rozporządzenia Rady Ministrów z 5 lutego 2002 r. w sprawie świadczeń na rzecz obrony (Dz. U. z 2002 r. nr 18, poz. 168), Rozporządzenie Rady Ministrów z 5 października 2004 r. w sprawie świadczeń osobistych na rzecz obrony w czasie pokoju (Dz. U. z 2004 r., nr 229, poz. 168),

Rozporządzenie Rady Ministrów z 3 października 2004 r. w sprawie świadczeń rzeczowych na rzecz obrony w czasie pokoju (Dz. U. z 2004 r., nr 181, poz. 1872).

Przepisy te precyzują obowiązek świadczeń rzeczowych i osobistych, określając między innymi, że:

- może on być nałożony na osoby posiadające obywatelstwo polskie, które ukończyły szesnaście, a nie przekroczyły sześćdziesięciu lat życia,
- polega na wykonywaniu różnego rodzaju prac doraźnych na rzecz przygotowania obrony państwa albo zwalczania klęsk żywiołowych i likwidacji ich skutków.

Do wykonywania prac obywatele mogą być powołani z własnymi narzędziami bądź środkami transportu. Świadczenia rzeczowe w czasie pokoju dotyczą nie tylko osób fizycznych, lecz także urzędów i instytucji państwowych, przedsiębiorstw i innych jednostek organizacyjnych. Polega to na oddaniu do użytkowania posiadanych nieruchomości i rzeczy ruchomych na cele przygotowania obrony państwa. Podobnie jak świadczenia osobiste, mogą one być wykonywane na rzecz:

- Sił Zbrojnych
- jednostek organizacyjnych stanowiących bazy formowania specjalnie tworzonych jednostek zmilitaryzowanych
- jednostek organizacyjnych obrony cywilnej
- jednostek organizacyjnych wykonujących zadania na potrzeby obrony państwa albo zwalczania klęsk żywiołowych i likwidacji ich skutków

Korzystanie ze świadczeń rzeczowych jest ograniczone czasowo i nie może przekraczać jednorazowo:

- 24 godzin w celu sprawdzenia gotowości mobilizacyjnej Sił Zbrojnych,
- 7 dni w związku z ćwiczeniami wojskowymi lub ćwiczeniami w jednostkach przewidzianych do militaryzacji,
- 24 godzin w związku z ćwiczeniami w obronie cywilnej lub ćwiczeniami praktycznymi w zakresie powszechnej samoobrony.

Ograniczeń tych nie stosuje się w celu zwalczania klęsk żywiołowych i likwidacji ich skutków. Decyzję administracyjną o przeznaczeniu nieruchomości lub rzeczy ruchomej na cele świadczeń rzeczowych wydaje wójt lub burmistrz (prezydent miasta) na wniosek organów i kierowników jednostek organizacyjnych.

1.4. Samorząd.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 1990 r., nr 16, poz. 95; tekst jednolity Dz. U. z 2001 r. nr 142, poz. 1591 ze zm.) stanowi, że zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty jest zadaniem własnym gminy. Zadania te obejmują m. in. gwarantowanie porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli oraz ochrony przeciwpożarowej i przeciwpowodziowej, w tym wyposażenia i utrzymania gminnego magazynu przeciwpowodziowego.

Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2001 r., nr 142, poz. 1592 ze zm.) określa, że działania i zadania powiatu są zadaniami publicznymi o charakterze ponadgminnym i obejmują czynności związane z porządkiem publicznym i bezpieczeństwem obywateli oraz dotyczą ochrony przeciwpowodziowej, przeciwpożarowej i zapobiegania innym nadzwyczajnym zagrożeniom życia i zdrowia ludzi oraz środowiska.

Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz. U. z 2001 r., nr 142, poz. 1590 ze zm.) uwzględnia w większym stopniu strategię województwa, jednakże treści tej ustawy również odnoszą się do spraw opisanych powyżej.

Samorząd województwa wykonuje zadania o charakterze wojewódzkim, w szczególności w zakresie gospodarki wodnej, w tym ochrony przeciwpożarowej, obronności oraz bezpieczeństwa publicznego.

1.5. Administracja rządowa.

Na poziomie województwa oprócz administracji samorządowej funkcjonuje administracja rządowa. Jej istnienie reguluje ustawa z dnia 23 stycznia 2009 r. o wojewodzie i administracji rządowej w województwie (Dz. U. z 2009 r. nr 31, poz. 209 ze zm.).

Zgodnie z aktem normatywnym wojewoda jest przedstawicielem Rady Ministrów w województwie, zwierzchnikiem rządowej administracji zespolonej w województwie, organem nadzoru nad działalnością jednostek samorządu terytorialnego i ich związków pod względem legalności, organem administracji rządowej w województwie, reprezentantem Skarbu Państwa, organem wyższego stopnia w rozumieniu Kodeksu postępowania administracyjnego. Wojewoda, jako przedstawiciel Rady Ministrów, odpowiada za wykonywanie polityki Rady Ministrów w województwie, a w szczególności w zakresie bezpieczeństwa:

- 1) zapewnia współdziałanie wszystkich organów administracji rządowej i samorządowej działających w województwie i kieruje ich działalnością w zakresie zapobiegania zagrożeniom życia, zdrowia lub mienia oraz zagrożeniom środowiska, bezpieczeństwa państwa i utrzymania porządku publicznego, ochrony praw obywatelskich, a także kieruje działaniami w celu zapobiegania klęskom żywiołowym i innym nadzwyczajnym zagrożeniom oraz zwalczania i usuwania ich skutków,
- 2) dokonuje oceny stanu zabezpieczenia przeciwpowodziowego województwa, opracowuje plan operacyjny ochrony przed powodzią oraz ogłasza i odwołuje pogotowie i alarm przeciwpowodziowy,
- 3) wykonuje i koordynuje zadania w zakresie obronności i bezpieczeństwa państwa oraz zarządzania kryzysowego.

1.6. Służby – Policja, Państwowa Straż Pożarna, Państwowe Ratownictwo Medyczne

Kolejnymi dokumentami prawnymi, które powołują i regulują sposób działania powołanych do gwarantowania bezpieczeństwa obywatelom RP są te, na bazie funkcjonują odpowiednie służby. Do tych podstawowych należy zaliczyć:

- Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (tekst jednolity Dz. U. z 2002 r., nr 7, poz. 58 ze zm.) Zgodnie z przyjętymi w ustawie zapisami Policja jest formacją, która służy społeczeństwu, przeznaczoną do ochrony bezpieczeństwa ludzi oraz utrzymywania bezpieczeństwa i porządku publicznego, umundurowaną i uzbrojoną. Policja realizuje swe obowiązki poprzez wypełnianie określonych, nałożonych na formację zadań w postaci ochrony życia i zdrowia ludzi oraz mienia, ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego, w tym zapewnienie spokoju w miejscach publicznych oraz w środkach publicznego transportu i komunikacji publicznej, w ruchu drogowym i na wodach przeznaczonych do powszechnego korzystania, inicjowania i organizowania działań mających na celu

zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym we współpracy z organami państwowymi, samorządowymi i organizacjami społecznymi, wykrywania przestępstw i wykroczeń oraz ścigania sprawców, nadzoru nad strażami gminnymi oraz nad specjalistycznymi uzbrojonymi formacjami ochronnymi, kontroli przestrzegania przepisów porządkowych i administracyjnych związanych z działalnością publiczną i obowiązujących w miejscach publicznych, współdziałania z policjami innych państw oraz ich organizacjami międzynarodowymi.

Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o Państwowej Straży Pożarnej (Dz. U. z 1991 r., nr 88, poz. 400 ze zm.). Państwowa Straż Pożarna, podobnie jak Policja, jest formacją zawodową, umundurowaną i wyposażoną w specjalistyczny sprzęt, przeznaczoną do walki z pożarami, klęskami żywiołowymi i innymi miejscowymi zagrożeniami. Do podstawowych zadań PSP należy zaliczyć organizowanie i prowadzenie akcji ratowniczych w czasie pożarów, klęsk żywiołowych lub likwidacji miejscowych zagrożeń, wykonywanie pomocniczych specjalistycznych czynności ratowniczych w czasie klęsk żywiołowych lub likwidacji miejscowych zagrożeń przez inne służby ratownicze, nadzór nad przestrzeganiem przepisów przeciwpożarowych.

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 29 grudnia 1999 r. w sprawie szczegółowych zasad organizacji krajowego systemu ratowniczo gaśniczego (Dz. U. z 1999 r., nr 111, poz. 1311 ze zm.) wyróżnia swego rodzaju specjalizację w wykonywanych akcjach ratowniczych tj.

- walkę z pożarami i innymi klęskami żywiołowymi,
- ratownictwo techniczne,
- ratownictwo chemiczne,
- ratownictwo ekologiczne,
- ratownictwo medyczne.

Ustawa z dnia 8 września 2006 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym (Dz. U. z 2006 r., nr 191, poz. 1410). Jednym z ważniejszych zadań państwa jest zapewnienie pomocy każdej osobie znajdującej się w stanie nagłego zagrożenia życia. W tym celu stworzony został system pn. Państwowe Ratownictwo Medyczne.

Ustawa określa zasady organizacji, funkcjonowania i finansowania systemu oraz zasady zapewnienia edukacji w zakresie udzielania pierwszej pomocy. Jedną z najważniejszych informacji zawartych w ustawie jest określenie obowiązku podjęcia działań zmierzających do skutecznego powiadomienia o tym zdarzeniu odpowiednich podmiotów powołanych do niesienia pomocy osobom będącym w stanie nagłego zagrożenia, przez każdą osobę, która zauważy osobę lub osoby, bądź jest świadkiem zdarzenia powodującego taki stan. Według tej ustawy wojewoda powinien tak zorganizować system, aby zespoły ratownictwa medycznego docierały do miejsca zdarzenia nie później niż w 8 minucie w mieście, które ma więcej niż 10 tys. mieszkańców, a poza miastem w 15 minut. Urzędy wojewódzkie muszą zorganizować centra powiadamiania ratunkowego przyjmujące zgłoszenia z numeru alarmowego 112 i przekierowujące zgłoszenia do właściwej jednostki Policji, PSP i pogotowia ratunkowego, zaś lekarz

koordynator ratownictwa medycznego działu w wojewódzkim centrum zarządzania kryzysowego.

Rozdział 2. Stany nadzwyczajne w państwie

2.1. Klęska żywiołowa

W 2002 roku, po tragediach, które dotknęły kraj uchwalono ustawę o stanie klęski żywiołowej (Dz. U. z 2002 r., nr 62, poz. 558). Ustawa ta w sposób szczegółowy określa zadania, sposób wprowadzania klęski żywiołowej, struktury, które są odpowiedzialne za neutralizację skutków klęski, zakres ograniczeń wolności i praw człowieka oraz obywatela wynikający z jej wprowadzenia. Zgodnie z ustawą stan klęski żywiołowej może być wprowadzony dla zapobieżenia skutkom katastrof naturalnych lub awarii technicznych noszących znamiona klęski żywiołowej oraz w celu ich usunięcia. Do pojęć „katastrofa naturalna” oraz „awaria techniczna” można również zaliczyć zderzenie wywołane działaniem terrorystycznym. Stan klęski żywiołowej można wprowadzić na obszarze, na którym klęska wystąpiła oraz na obszarze, na którym mogą wystąpić skutki tej klęski. Wprowadza się go na czas określony nie dłuższy niż 30 dni. Stan klęski może ogłosić Rada Ministrów w formie rozporządzenia, samodzielnie lub na wniosek wojewody. W rozporządzeniu określa się przyczyny jej wprowadzenia, datę, obszar i czas trwania stanu klęski żywiołowej.

Jeśli z analiz wynika taka potrzeba, ogłasza się również odpowiednie ograniczenia wolności oraz praw człowieka i obywatela. Może on zostać przedłużony na określony czas po wyrażeniu przez Sejm zgody na to przedłużenie. Wójt (burmistrz, prezydent miasta), starosta i wojewoda oraz ministrowie wykonują swą pracę, wykorzystując odpowiednio pracowników gminnego zespołu reagowania (zarządzania kryzysowego), powiatowego zespołu reagowania (zarządzania) kryzysowego, wojewódzkiego zespołu reagowania (zarządzania) kryzysowego oraz Rządowego Zespołu Koordynacji Kryzysowej (Zarządzania Kryzysowego). W zapobieganiu klęsce żywiołowej i w usuwaniu jej skutków zobowiązane są uczestniczyć: Państwowa Straż Pożarna i inne jednostki ochrony przeciwpożarowej, Policja, Państwowe Ratownictwo Medyczne i inne jednostki ochrony zdrowia, Straż Graniczna, Morska Służba Poszukiwania i Ratownictwa oraz inne właściwe w tych sprawach państwowe urzędy, agencje, inspekcje, straże i służby.

Uzupełnieniem tej ustawy jest Rozporządzenie Rady Ministrów z 3 grudnia 2002 r. w sprawie sposobu tworzenia gminnego zespołu reagowania, powiatowego i wojewódzkiego zespołu reagowania kryzysowego oraz Rządowego Zespołu Koordynacji Kryzysowej i ich funkcjonowania (Dz. U. z 2002 r., nr 215, poz. 1818), które określa sposób tworzenia i funkcjonowania zespołów, tryb pracy oraz warunki techniczne i standardy ich wyposażenia.

2.2. Zarządzanie kryzysowe

Ważnym aktem prawnym w zakresie bezpieczeństwa obywateli jest Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz. U. z 2007 r., nr 89, poz. 590 ze zm.). Ustawa określa organy, ich zadania, zasady działania i finansowania w zakresie zarządzania kryzysowego. Zarządzanie kryzysowe to

cyt. „(...) działalność organów administracji publicznej będąca elementem kierowania bezpieczeństwem narodowym, która polega na zapobieganiu sytuacjom kryzysowym, przygotowaniu do przejmowania nad nimi kontroli w drodze zaplanowanych działań, reagowaniu w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych, usuwaniu ich skutków oraz odtwarzaniu zasobów infrastruktury krytycznej (...)”. Uzupełnieniem tej definicji jest sytuacja kryzysowa – którą należy interpretować jako negatywnie wpływającą na poziom bezpieczeństwa ludzi, mienia w znacznych rozmiarach lub środowiska, wywołującą znaczne ograniczenia w działaniu właściwych organów administracji publicznej ze względu na nieadekwatność posiadanych sił i środków.

Odpowiedzialnymi za zarządzanie kryzysowe na terenie gminy są wójt, burmistrz, prezydent miasta.

Powołują oni zespoły zarządzania kryzysowego, które stanowią wsparcie pomocnicze do zapewnienia wykonania zadań zarządzania kryzysowego. Na poziomie powiatu za zarządzanie kryzysowe odpowiedzialny jest starosta, jako przewodniczący zarządu powiatu. Na potrzeby zarządzania kryzysowego tworzy się powiatowe centra zarządzania kryzysowego. Ustawa bardzo młglicie określa obowiązki przedstawiciela samorządu na poziomie województwa, czyli marszałka jako uczestniczącego w realizacji zadań z zakresu zarządzania kryzysowego i planowania cywilnego, które to zadania wynikają z jego kompetencji. Z ustawy o samorządzie wojewódzkim wynika, że pełni on rolę stratega województwa. Na poziomie kraju za zarządzanie kryzysowe odpowiada Rada Ministrów. Przy niej tworzy się Rządowy Zespół Zarządzania Kryzysowego. Jest to organ opiniotawczodoradczy, właściwy w sprawach inicjowania i koordynowania działań podejmowanych w zakresie zarządzania kryzysowego. Przewodniczącym jest Prezes Rady Ministrów, zaś zastępcami Minister Obrony Narodowej i minister właściwy do spraw wewnętrznych oraz Minister Spraw Zagranicznych i Minister Koordynator Służb Specjalnych.

W posiedzeniach Zespołu na prawach członka może uczestniczyć między innymi Szef Obrony Cywilnej Kraju. Na potrzeby Zespołu zostało utworzone Rządowe Centrum Bezpieczeństwa podległe Prezesowi Rady Ministrów. Centrum zapewnia obsługę Rady Ministrów, Prezesa Rady Ministrów i Zespołu w sprawach zarządzania kryzysowego oraz pełni funkcję krajowego centrum zarządzania kryzysowego.

2.3. Stan wyjątkowy

Ustawa z dnia 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym (Dz. U. z 2002 r., nr 113, poz. 985) określa tryb wprowadzenia i zniesienia stanu wyjątkowego na terenie całego kraju lub jego części, zasady działania organów władzy publicznej oraz w jaki sposób mogą być ograniczone wolności i prawa człowieka i obywatela w czasie stanu wyjątkowego. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek Rady Ministrów po podjęciu stosownej uchwały może wprowadzić stan wyjątkowy w sytuacji szczególnego zagrożenia konstytucyjnego ustroju państwa, bezpieczeństwa obywateli lub porządku publicznego, w tym spowodowanego działaniami terrorystycznymi. Prezydent RP rozporządzeniem wprowadza stan wyjątkowy na czas oznaczony nie dłuższy niż 90 dni. Może go przedłużyć o okres nie dłuższy niż 60 dni. W określonym stanie, organy władzy publicznej

działają w dotychczasowych strukturach organizacyjnych państwa i w ramach przysługujących im kompetencji.

Wprowadzenie stanu wyjątkowego może spowodować zawieszenie określonych w ustawie praw. Akt normatywny określa zakres kar, które mogą być nakładane w przypadku nieprzestrzegania przepisów.

2.4. Stan wojenny

Głównym aktem prawnym charakteryzującym wyższe stany gotowości obronnej kraju jest Ustawa z dnia 29 sierpnia 2002 r. o stanie wojennym oraz kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2002 r., nr 156, poz. 1301). Ustawa określa tryb wprowadzenia i zniesienia stanu wojennego, zasady działania organów władzy publicznej oraz zakres ograniczeń wolności i praw człowieka i obywatela w czasie stanu wojennego. Wprowadza go Prezydent RP na wniosek Rady Ministrów w przypadku zewnętrznego zagrożenia państwa spowodowanego działaniami terrorystycznymi, zbroją napaścią na terytorium RP lub gdy z umów międzynarodowych wynika zobowiązanie do wspólnej obrony przeciwko agresji. Stan wojenny może być wprowadzony na terenie całego kraju lub w jego części. Organy władzy publicznej działają w dotychczasowych strukturach organizacyjnych państwa oraz w ramach swych kompetencji. Obroną kraju, jeśli jest taka potrzeba, kieruje Prezydent RP we współdziałaniu z Radą Ministrów. Na poziomie województwa realizacją zadań obronnych i obroną cywilną kieruje wojewoda. Prezes Rady Ministrów, na wniosek właściwego wojewody może zawiesić organy gminy, powiatu lub samorządu wojewódzkiego do czasu zniesienia stanu wojennego lub na czas określony i ustanowić w ich miejsce zarząd komisaryczny sprawowany przez komisarza rządowego, jeżeli organy te źle wykonują swoje obowiązki wynikające z ustawy. W czasie stanu wojennego można zająć lub zarekwirować na potrzeby obronne państwa środki transportu drogowego, kolejowego, lotniczego oraz statki morskie i żeglugi śródlądowej, a osoby, które ukończyły 16 lat, a nie przekroczyły 65 lat i są zdolne do wykonywania pracy może być nałożony obowiązek wykonywania pracy.

2.5. Świadczenia osobiste i rzeczowe na rzecz obrony w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny

Kolejny dokument prawny związany z wyższymi stanami gotowości obronnej kraju dotyczy świadczeń rzeczowych i osobistych. W razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny świadczenia częściowo uwzględnia ustawa o powszechnym obowiązku obrony RP. Rozszerzeniem jej zakresu jest Rozporządzenie Rady Ministrów z 11 sierpnia 2004 r. w sprawie świadczeń osobistych i rzeczowych na rzecz obrony w czasie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny (Dz. U. z 2004 r., nr 203, poz. 2081). Osoby podlegające świadczeniom osobistym mogą w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny być powołane do wykonania różnego rodzaju prac doraźnych na rzecz Sił Zbrojnych, obrony cywilnej lub jednostek organizacyjnych wykonujących zadania na potrzeby obrony państwa. Czas wykonywania świadczeń nie może przekraczać jednorazowo siedmiu dni. Obowiązek taki nakłada wójt lub burmistrz (prezydent miasta) na podstawie wniosków doraźnie zgłoszonych przez organy

i kierowników jednostek organizacyjnych, a także dowódców jednostek wojskowych. Decyzje takie posiadają rygor natychmiastowej wykonalności w ściśle określonym terminie.

Rozdział 3. Obrona cywilna w aktach powszechnie obowiązujących

3.1. Obrona Cywilna w ustawie o powszechnym obowiązku obrony RP

Unormowania prawne dotyczące obrony cywilnej ujęte są przede wszystkim w ustawie o powszechnym obowiązku obrony RP. Według zawartych w niej zapisów centralnym organem administracji rządowej w sprawach obrony cywilnej jest Szef Obrony Cywilnej Kraju. Powołuje go Prezes Rady Ministrów na wniosek ministra właściwego do spraw wewnętrznych, któremu bezpośrednio podlega. W chwili obecnej funkcję tę pełni Komendant Główny Państwowej Straży Pożarnej. Do jego obowiązków należą:

- przygotowanie projektów założeń i zasad działania obrony cywilnej,
- ustalanie ogólnych zasad realizacji zadań obrony cywilnej,
- koordynowanie określonych przedsięwzięć i sprawowanie kontroli realizacji zadań obrony cywilnej przez organy administracji rządowej i organy samorządu terytorialnego,
- sprawowanie nadzoru nad odbywaniem zasadniczej służby w obronie cywilnej.

Szef OCK w sprawach jemu podlegających podejmuje działania poprzez wydawanie odpowiednich zarządzeń, wytycznych, instrukcji i regulaminów. Terenowe organy obrony cywilnej stanowią wojewodowie, starostowie, wójtowie lub burmistrzowie (prezydenci miast). Do zakresu ich działania jako szefów obrony cywilnej województw, powiatów i gmin należą: kierowanie oraz koordynowanie przygotowań i realizacji przedsięwzięć obrony cywilnej przez instytucje państwowe, przedsiębiorców i inne jednostki organizacyjne oraz organizacje społeczne, które działają na ich terenie. Szczegółowe zakresy kompetencji Szefa Obrony Cywilnej Kraju oraz szefów obrony cywilnej województw, powiatów i gmin, zasady i tryb kierowania jak również koordynowania przez nich przygotowań i realizacji przedsięwzięć obrony cywilnej, a także szczegółowe zadania wykonywane w ramach powszechnego obowiązku obrony regulują odpowiednie przepisy prawne. Za kierowanie sprawami obronności w województwie odpowiada bezpośrednio wojewoda, który wykonuje zadania w zakresie i na zasadach określonych w ustawach. Obrona cywilna ma na celu ochronę ludności, zakładów pracy i urzędów użyteczności publicznej, dóbr kultury, ratowanie i udzielanie pomocy poszkodowanym w czasie wojny oraz współdziałanie w zwalczaniu klęsk żywiołowych i zagrożeń środowiska oraz usuwanie ich skutków. Podstawowymi jednostkami organizacyjnymi przeznaczonymi do wykonywania zadań obrony cywilnej są formacje obrony cywilnej. Składają się one z oddziałów obrony cywilnej przeznaczonych do wykonywania zadań ogólnych lub specjalnych oraz innych jednostek tej formacji. Tworzą je w drodze rozporządzeń ministrowie,

a wojewodowie, starostowie, wójtowie lub burmistrzowie (prezydenci miast) w drodze zarządzenia, uwzględniając w szczególności: skalę występujących zagrożeń, rodzaj formacji, ich przeznaczenie oraz stan osobowy i organizację wewnętrzną. Formacje obrony cywilnej mogą również tworzyć pracodawcy.

3.2. Obowiązek obywateli w zakresie obrony cywilnej

Służbę w obronie cywilnej pełni się w formacjach obrony cywilnej, może być ona prawowana również w jednostkach organizacyjnych niebędących formacjami obrony cywilnej, określonych przez Radę Ministrów. Obowiązek obywateli w zakresie obrony cywilnej polega na:

1) odbywaniu:

- służby w obronie cywilnej,
- edukacji dla bezpieczeństwa,
- szkolenia w zakresie powszechnej obrony cywilnej;

2) wykonywaniu innych zadań przewidzianych w ustawie.

Obowiązek służby w obronie cywilnej polega na:

1) odbywaniu w czasie pokoju:

- zasadniczej służby lub szkolenia,
- ćwiczeń.

2) pełnieniu w czasie wojny czynnej służby

Obowiązkowi temu podlegają:

1) osoby uznane za zdolne do służby wojskowej, przeznaczone zamiast zasadniczej służby wojskowej do odbycia:

- a) zasadniczej służby w oddziałach obrony cywilnej, jeżeli nie korzystają z odroczenia zasadniczej służby wojskowej,
- b) szkolenia w oddziałach obrony cywilnej;

2) przeznaczeni do tej służby są:

- a) żołnierze rezerwy nieprzewidziani do służby wojskowej albo do służby w jednostkach zmilitaryzowanych,
- b) mężczyźni niepodlegający obowiązkowi służby wojskowej, do końca roku kalendarzowego, w którym kończą sześćdziesiąt lat życia,
- c) kobiety począwszy od 1 stycznia roku, w którym kończą osiemnaście lat życia, do końca roku kalendarzowego, w którym kończą pięćdziesiąt lat życia.

Obowiązkowi służby w obronie cywilnej nie podlegają:

- 1) osoby uznane za stale lub długotrwale niezdolne do pracy w gospodarstwie rolnym na podstawie ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników lub za całkowicie niezdolne do pracy oraz samodzielnej egzystencji albo całkowicie niezdolne do pracy na podstawie ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych lub zaliczone do osób o znacznym stopniu niepełnosprawności albo umiarkowanym stopniu niepełnosprawności w rozumieniu ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych;
- 2) kobiety w ciąży i w okresie sześciu miesięcy po odbyciu porodu;
- 3) osoby sprawujące opiekę nad dziećmi do lat ośmiu;
- 4) sprawujące opiekę nad:
  - a) dziećmi od lat ośmiu do szesnastu,
  - b) osobami obłożnie chorymi,
  - c) osobami, wobec których orzeczono stałą niezdolność do pracy w gospodarstwie rolnym na podstawie ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników,
  - d) osobami, wobec których orzeczono całkowitą niezdolność do pracy oraz samodzielnej egzystencji na podstawie ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych,
  - e) osobami zaliczonymi do znacznego stopnia niepełnosprawności w rozumieniu ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, jeżeli osoby te wspólnie z nimi zamieszkują i opieki tej nie można powierzyć innym osobom.

Zasadniczą służbę w obronie cywilnej odbywa się w jednym, nieprzekraczalnym okresie przez dziewięć miesięcy. Osoby powołane do niej z dniem stawienia się do służby otrzymują bez szczególnego nadania tytuł ratownika. Nadanie tytułu starszego ratownika następuje w drodze mianowania. Ratownicy odbywają zasadniczą służbę w obronie cywilnej w formie skoszarowanej lub nieskoszarowanej w oddziałach obrony cywilnej i przechodzą szkolenie praktyczne w zakresie przygotowania obrony cywilnej. Formę odbywania służby określa organ, który tworzy oddział obrony cywilnej w ramach formacji obrony cywilnej. Łączny czas szkolenia w jednostkach organizacyjnych obrony cywilnej nie może przekraczać sześćdziesięciu dni w roku, w tym dwudziestu dni ustawowo wolnych od pracy. Do czasu szkolenia nie wlicza się udziału w zwalczaniu klęsk żywiołowych i zagrożeń środowiska oraz usuwaniu ich skutków. Zajęcia szkoleniowe w okresie zwalczania klęsk żywiołowych i zagrożeń środowiska oraz usuwania ich skutków mogą być prowadzone w czasie pracy. Szkoleniem w obronie cywilnej mogą być również objęte kobiety uznane za zdolne do służby

wojskowej. Powołanie kobiet do odbywania tego szkolenia może nastąpić do końca roku kalendarzowego, w którym kończą dwadzieścia cztery lata.

W sytuacji ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny osoby powołane i przeznaczone do służby w obronie cywilnej są obowiązane do jej czynnego pełnienia przez czas i w zakresie wynikającym z wykonywanych zadań. Rada Ministrów może określić, w drodze rozporządzenia, jednostki organizacyjne obrony cywilnej, w których w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny czynna służba jest pełniona bezterminowo, biorąc pod uwagę jednostki, do których zadań należy wykrywanie zagrożeń, alarmowanie i prowadzenie akcji ratunkowych. Osoby pełniące czynną służbę w obronie cywilnej mogą być skoszarowane na zarządzenie organu tworzącego jednostkę organizacyjną obrony cywilnej.

Ratownikom w czasie odbywania zasadniczej służby:

- przysługuje umundurowanie lub równoważnik pieniężny i uposażenie w wysokości i na zasadach przewidzianych dla szeregowych odbywających zasadniczą służbę wojskową,
- urlopy w wymiarze i na zasadach przewidzianych dla żołnierzy zasadniczej służby wojskowej.

3.3. Edukacja dla bezpieczeństwa

Edukacja dla bezpieczeństwa, to przedmiot ogólny, realizowany w szkołach gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych, określony podstawą programową ujętą w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2009 r., nr 4, poz. 17). Przedmiot realizowany jest w ramach jednej godziny tygodniowo w jednym roku szkolnym w III etapie edukacyjnym (gimnazjum) oraz w identyczny sposób w IV etapie (szkoły ponadgimnazjalne). Uzupełnieniem jest Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 sierpnia 2009 r. w sprawie sposobu realizacji edukacji dla bezpieczeństwa (Dz. U. z 2009 r., nr 139, poz. 1131). Wymieniona podstawa programowa ujmuje zagadnienia obrony cywilnej w zakresie:

- główne zadania ochrony ludności i obrony cywilnej,
- ochrona przed skutkami różnorodnych zagrożeń,
- źródła promieniowania jądrowego i jego skutki,
- oznakowanie substancji toksycznych na środkach transportu i magazynach,
- ostrzeganie i alarmowanie ludności o zagrożeniach,
- bezpieczeństwo i pierwsza pomoc.

Treści obowiązujące w szkole ponadgimnazjalnej to:

- system obronności RP. Powinności obronne władz samorządowych, instytucji i obywateli,
- Siły Zbrojne RP,

- ochrona ludności i obrona cywilna,
- zagrożenia czasu pokoju, ich źródła, przeciwdziałanie ich powstawaniu, zasady postępowania w przypadku ich wystąpienia i po ich ustąpieniu,
- zagrożenia występujące podczas wojny,
- pierwsza pomoc w nagłych wypadkach (zachowanie ratownika).

Tematyka przedmiotu Edukacja dla bezpieczeństwa w pełni odpowiada zapotrzebowaniu społeczeństwa na edukację w zakresie obrony cywilnej. Tematyka ogólnie pojmowanego bezpieczeństwa jest już realizowana na poziomie przedszkola oraz szkoły podstawowej. Treści te są wplecione w różne przedmioty, np. edukację społeczną, edukację przyrodniczą, zajęcia techniczne itd.

3.4. Powszechna samoobrona

Zgodnie z zapisami ustawy o powszechnym obowiązku obrony RP osoby posiadające obywatelstwo polskie, zdolne ze względu na stan zdrowia, podlegają obowiązkowi szkolenia ludności w zakresie powszechnej samoobrony. Szkolenie ludności w zakresie powszechnej samoobrony ma na celu przygotowanie do samoobrony przed środkami masowego rażenia oraz innymi działaniami nieprzyjaciela. Szkolenie to przeprowadza się w formie zajęć podstawowych lub ćwiczeń praktycznych. Ćwiczenia praktyczne mogą polegać również na udziale w zwalczaniu klęsk żywiołowych i zagrożeń środowiska oraz usuwaniu ich skutków.

Obowiązkowi szkolenia nie podlegają:

- 1) osoby, które ukończyły sześćdziesiąt lat życia;
- 2) osoby uznane za stale lub długotrwale niezdolne do pracy w gospodarstwie rolnym na podstawie ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników lub za całkowicie niezdolne do pracy oraz samodzielnej egzystencji albo całkowicie niezdolne do pracy na podstawie ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych lub zaliczone do osób o znacznym stopniu niepełnosprawności albo umiarkowanym stopniu niepełnosprawności w rozumieniu ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych;
- 3) kobiety w ciąży oraz w okresie sześciu miesięcy po odbyciu porodu;
- 4) osoby sprawujące opiekę nad dziećmi do lat ośmiu;
- 5) osoby sprawujące opiekę nad:
  - a) dziećmi od lat ośmiu do szesnastu,
  - b) osobami obłożnie chorymi,
  - c) osobami, wobec których orzeczono stałą niezdolność do pracy w gospodarstwie rolnym na podstawie ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników,
  - d) osobami, wobec których orzeczono całkowitą niezdolność do pracy oraz samodzielnej egzystencji na podstawie ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych,

e) osobami zaliczonymi do znacznego stopnia niepełnosprawności w rozumieniu ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, jeżeli osoby te wspólnie z nimi zamieszkują i opieki tej nie można powierzyć innym osobom;

6) osoby pobierające naukę lub odbywające studia w szkołach wszystkich typów;

7) osoby odbywające zasadniczą służbę lub szkolenie w obronie cywilnej oraz służbę zastępczą;

8) żołnierze w czynnej służbie wojskowej oraz funkcjonariusze Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Policji, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Służby Więziennej i Państwowej Straży Pożarnej.

Od obowiązku odbywania szkolenia mogą być zwolnieni:

1) żołnierze rezerwy posiadający karty mobilizacyjne do jednostek Sił Zbrojnych;

2) osoby posiadające karty przydziału do jednostek zmilitaryzowanych;

3) osoby posiadające karty przydziału do służby w obronie cywilnej.

Osoby posiadające obywatelstwo polskie mogą być zobowiązane do zaopatrzenia się w sprzęt ochrony indywidualnej oraz w inne artykuły i przedmioty niezbędne w razie zagrożenia.

W ramach przygotowania do samoobrony osoby posiadające obywatelstwo polskie mogą być zobowiązane do:

1) przygotowania ochrony budynku lub lokalu mieszkalnego oraz mienia osobistego i indywidualnego;

2) zabezpieczenia własnych źródeł wody pitnej i środków spożywczych przed zanieczyszczeniem lub skażeniem;

3) utrzymywania i konserwacji posiadanego oraz przydzielonego sprzętu i środków ochrony;

4) utrzymywania i konserwacji domowych pomieszczeń ochronnych;

5) wykonywania innych przedsięwzięć mających na celu ochronę własnego życia, zdrowia i mienia oraz udzielania pomocy poszkodowanym.

Obowiązki takie nakładają wójtowie lub burmistrzowie (prezydenci miast).

Uzupełnieniem i uszczegółowieniem ustawy jest Rozporządzenie Rady Ministrów z 28 września 1993 r. w sprawie powszechnej samoobrony ludności (Dz. U. z 1993 r., nr 91, poz. 421).

3.5. Zakres działania Szefa Obrony Cywilnej Kraju, szefów obrony cywilnej województw, powiatów i gmin

Dokumentem precyzującym zadania osób odpowiedzialnych za obronę cywilną jest Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 czerwca 2002 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Szefa Obrony Cywilnej Kraju, szefów obrony cywilnej województw, powiatów i gmin (Dz. U. z 2002 r., nr 96, poz. 850). Reguluje ono zakresy działania ww. organów, zasady i tryb kierowania, a także koordynowania przez nich przygotowań i realizacji przedsięwzięć obrony cywilnej.

W sprawowanych funkcjach szefów obrony cywilnej zauważalna jest gradacja stanowisk, podległość szefów niższego szczebla w stosunku do wyższego zaszeregowania w strukturach administracji rządowej i samorządowej. Szefowie obrony cywilnej ustalają zadania i kontrolują ich realizację oraz koordynują i kierują działalnością w zakresie przygotowania i realizacji przedsięwzięć obrony cywilnej w sposób następujący:

- 1) Szef Obrony Cywilnej Kraju – szefów obrony cywilnej województw,
- 2) szefowie obrony cywilnej województw – szefów obrony cywilnej powiatów,
- 3) szefowie obrony cywilnej powiatów – szefów obrony cywilnej gmin,
- 4) szefowie obrony cywilnej gmin – szefów obrony cywilnej w instytucjach, przedsiębiorstwach, w społecznych organizacjach ratowniczych i w innych jednostkach organizacyjnych działających na obszarze gmin.

Szefowie obrony cywilnej województw, powiatów, gmin oraz instytucje, przedsiębiorcy, inne jednostki organizacyjne i społeczne organizacje ratownicze opracowują wieloletnie i roczne plany działania w zakresie obrony cywilnej, które podlegają uzgodnieniu z właściwymi terytorialnie organami obrony cywilnej. Szef Obrony Cywilnej Kraju oraz szefowie obrony cywilnej województw, powiatów i gmin, koordynując przygotowania i realizację przedsięwzięć obrony cywilnej uwzględniają również działalność w zakresie obrony cywilnej przedsiębiorstw, dla których Minister Obrony Narodowej jest organem założycielskim oraz jednostek organizacyjnych podległych ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych lub przez niego nadzorowanych, w szczególności w zakresie systemu wykrywania i alarmowania oraz systemu wczesnego ostrzegania, ewakuacji ludności oraz sił i środków wydzielanych do prowadzenia akcji ratunkowych.

3.6. Uzupełniające akty prawne

Uzupełnieniem wcześniej omawianych przepisów dotyczących obrony cywilnej są jeszcze:

1. Rozporządzenie Rady Ministrów z 29 marca 2005 r. w sprawie zasad zwalniania przez pracodawców z obowiązku świadczenia pracy osób powołanych do służby w obronie cywilnej w związku ze zwalczaniem klęsk żywiołowych, katastrof i zagrożeń środowiska (Dz. U. z 2005 r., nr 60, poz. 518) oraz
2. Rozporządzenie Rady Ministrów z 29 marca 2005 r. w sprawie stanowisk uznawanych za równorzędne z odbywaniem służby w obronie cywilnej (Dz. U. z 2005 r. nr 60, poz. 519).

Podstawą zwolnienia z obowiązku świadczenia pracy osób powołanych do pełnienia służby w obronie cywilnej w związku ze zwalczaniem klęsk żywiołowych, katastrof i zagrożeń środowiska, zwanej „służbą w obronie cywilnej” jest decyzja o powołaniu pracownika do odbycia służby w OC wydana przez organ, który utworzył formację obrony cywilnej, w której oddziale służba ma być pełniona.

Zwolnienia nie dotyczą osób, którym nadano przydziały mobilizacyjne, pracownicze przydziały mobilizacyjne oraz przydziały organizacyjno-mobilizacyjne do jednostek organizacyjnych podlegających militaryzacji, a także osób pełniących czynną służbę wojskową oraz zatrudnionych w jednostkach organizacyjnych

przewidzianych do militaryzacji. Pracodawca sporządza w trybie pilnym informację o osobie zwolnionej z obowiązku świadczenia pracy, powołanej do służby w OC i nie później niż przed upływem 7 dni od otrzymania decyzji przesyła ją do organu, który utworzył formację OC, w której oddziale osoba zwolniona ma pełnić służbę. Pracodawca może wnieść do organu (który utworzył formację OC) wniosek o zwolnienie osoby powołanej do służby w OC z obowiązku pełnienia tej służby, jeżeli nie ma możliwości obsadzenia jej stanowiska pracy osobą niepodlegającą obowiązkowi pełnienia służby w OC.

Drugi akt prawny określa stanowiska w urzędach organów administracji rządowej i innych organów państwowych, instytucjach państwowych, urzędach organów samorządu terytorialnego oraz u przedsiębiorców i w innych jednostkach organizacyjnych, uznawanych za równorzędne z odbywaniem służby w obronie cywilnej.

Dokumentów prawnych powiązanych z ogólnie pojmowanym bezpieczeństwem obywateli, w tym z obroną cywilną jest dużo więcej. Zainteresowanych problematyką bezpieczeństwa odsyłam do ich szczegółowej analizy. Na uwagę zasługują poniżej wymienione akty normatywne:

- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 27 maja 2002 r. w sprawie wzoru odznaki i legitymacji do odznaki wzorowego ratownika obrony cywilnej (Dz.U. z 2002 r., nr 119, poz. 1017).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 października 2006 r. w sprawie systemów wykrywania skażeń i właściwości organów w tych sprawach (Dz.U. z 2006 r., nr 191, poz. 1415).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 stycznia 2004 r. w sprawie kontroli wykonywania zadań obronnych (Dz.U. z 2004 r., nr 16, poz. 151).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 stycznia 2004 r. w sprawie szkolenia obronnego (Dz.U. z 2004 r., nr 16, poz. 150).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 stycznia 2004 r. w sprawie ogólnych zasad wykonywania zadań w ramach powszechnego obowiązku obrony (Dz.U. z 2004 r., nr 16, poz. 152).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 15 czerwca 2004 r. w sprawie warunków i trybu planowania i finansowania zadań wykonywanych w ramach przygotowań obronnych państwa przez organy administracji rządowej i organy samorządu terytorialnego (Dz.U. z 2004 r., nr 152, poz. 1599).
- Wytyczne Szefa Obrony Cywilnej Kraju w sprawie zasad organizacji i sposobu przeprowadzania szkoleń z zakresu ochrony ludności i obrony cywilnej z dnia 21 kwietnia 2009 r.
- Wytyczne Szefa Obrony Cywilnej Kraju w sprawie zasad ewakuacji ludności, zwierząt i mienia na wypadek masowego zagrożenia z dnia 17 października 2008 r.
- Rozporządzenie Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z 17 lipca 2003 r. w sprawie wymagań, jakim powinny odpowiadać plany operacyjno-ratownicze (Dz.U. z 2003 r., nr 131, poz. 1219).

- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2003 r., nr 162, poz. 1568).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2004 r., nr 212, poz. 2153).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 października 2006 r. w sprawie systemów wykrywania skażeń i właściwości organów w tych sprawach (Dz.U. z 2006 r., nr 191, poz. 1415).
- Ustawa z dnia 23 sierpnia 2001 r. o organizowaniu zadań na rzecz obronności państwa realizowanych przez przedsiębiorców (Dz.U. z 2001 r., nr 122, poz. 1320 ze zm.).

Część zapisów prawnych, szczególnie dotyczących realizacji zadań obrony cywilnej, zostanie omówiona w pozostałych tematach programowych przedmiotowego kursu.